

WERKPROTOCOLLEN

IMPLEMENTATIE GEDRAGSCODE
PROVINCIALE INFRASTRUCTUUR

PROVINCIE UTRECHT

provincie :: Utrecht

BTL

Advies

WERKPROTOCOLLEN

IMPLEMENTATIE GEDRAGSCODE PROVINCIALE INFRASTRUCTUUR

PROVINCIE UTRECHT

Versie: Definitief
Datum: 31 juli 2014
project: Implementatie gedragscode Provinciale Infrastructuur (224105)

<i>Opgesteld door:</i>	BTL Advies	<i>voor:</i>	Provincie Utrecht
<i>p:</i>	Postbus 385		Postbus 80300
	5060 AJ Oisterwijk		3508 TH Utrecht
<i>t:</i>	013 52 99 555		Wim Wijsman (030 258 3131)
<i>f:</i>	013 52 99 555		
<i>e:</i>	advies@btl.nl		Wim.Wijsman@provincie-utrecht.nl
<i>w:</i>	www.btladvies.nl		www.provincie-utrecht.nl

INHOUD

1 Inleiding	7
1.1 Gebruik werkprotocollen	7
1.2 Inhoud en interpretatie werkprotocollen	8
2 Werkprotocollen bij beheer en onderhoud	11
2.1 Snoeien en dunnen van bomen en beplantingen	11
2.2 Maaien en klepelen van bermen	14
2.3 Maatregelen in de bebakeningsstrook anders dan maaien en klepelen	17
2.4 Schonen van vaarwegen, watergangen en –partijen	19
2.5 Baggeren van waterbodems en herprofilering oevers	22
2.6 Onderhoud wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)wegmeubilair	25
3 Werkprotocollen bij ruimtelijke ontwikkelingen en inrichting	27
3.1 Vellen en rooien van bomen en beplantingen	27
3.2 Graafwerkzaamheden	29
3.3 Afdammen, dempen en graven aan wateren	31
3.4 Sloop en renovatie van bouw- en kunstwerken	33
3.5 Bouwwerkzaamheden en aanleggen wegen en verhardingen	35

1 INLEIDING

De provincie Utrecht verklaart de gedragscode Provinciale Infrastructuur in haar contracten van toepassing op haar beheer- en inrichtingswerken. In deze gedragscode zijn werkprotocollen opgenomen, die aangeven wanneer werkzaamheden het beste uitgevoerd kunnen worden en welke maatregelen genomen kunnen worden om de schade aan beschermde soorten te voorkomen of tot een minimum te beperken. De maatregelen zoals opgenomen in deze werkprotocollen zijn minimum uitvoeringseisen voor zorgvuldig handelen, voor de provincie dan wel diens opdrachtnemer.

In de gedragscode Provinciale Infrastructuur staat dat provincies een aantal zaken geregeld moeten hebben om de gedragscode in de organisatie te implementeren en toe te kunnen passen. Zo dienen de werkprotocollen die zijn opgenomen in de gedragscode per provincie nog te worden afgestemd op de soorten die in de provincie voorkomen. De Provincie Utrecht heeft BTL Advies de opdracht gegeven om deze werkprotocollen nader uit te werken voor de provincie Utrecht. Daarbij zijn de werkprotocollen opgenomen in de gedragscode als 'model' gebruikt.

De volgende zaken zijn aangepast/aangevuld:

- regels over plant- en diersoorten die niet in de provincie voorkomen zijn verwijderd;
- kalenders met kwetsbare perioden van beschermde soorten zijn aangepast op de soorten die voorkomen in de provincie Utrecht;
- per activiteit zijn risicovolle locaties benoemd in een tabel;
- protocollen zijn aangepast op de wijze waarop provincie Utrecht haar werkzaamheden uitgevoerd (protocol maaien en klepelen), voor zover dit niet strijdig is met regels uit de gedragscode.

De regels zijn inhoudelijk ongewijzigd gebleven, dit moet ook omdat deze zijn goedgekeurd door het ministerie van EZ. Wel zijn de regels afgestemd op en nader uitgewerkt naar de Utrechtse situatie.

1.1 Gebruik werkprotocollen

De werkprotocollen zijn te gebruiken in verschillende fasen van een werk.

Planvorming

Als het gaat om een ruimtelijke ontwikkeling, gaat voor de werkvoorbereiding en uitvoering van een project een fase van planvorming vooraf. In een zo vroeg mogelijk stadium wordt bepaald welke beschermde plant- en diersoorten in het plangebied kunnen voorkomen (middels de natuurwaardenkaart en een aanvullend flora- en faunaonderzoek). Hoe daarmee om kan worden gegaan in het project, is af te lezen uit de werkprotocollen. Deze werkprotocollen zijn daarom bruikbaar om de haalbaarheid van een ruimtelijke ontwikkeling (in relatie tot de Flora- en faunawet) te bepalen.

Werkvoorbereiding

De werkprotocollen worden (evenals de natuurwaardenkaart) als bijlage bij het contract/bestek gevoegd, zodat de aannemer op basis hiervan zijn werkwijze ten aanzien van beschermde plant- en diersoorten kan bepalen. De protocollen bieden een aannemer verschillende mogelijkheden om het werk zorgvuldig uit te voeren. Vaak zijn hierin keuzes te maken, maar zijn wel enkele randvoorwaarden van toepassing. De gekozen werkwijze wordt vastgelegd en nader uitgewerkt in een ecologisch werkprotocol. De aannemer dient dit ecologisch werkprotocol ter goedkeuring voor te leggen aan de provincie.

Uitvoering

Tijdens de uitvoering wordt het ecologisch werkprotocol gebruikt, dat op basis van deze werkprotocollen is opgesteld. Alleen wanneer tijdens de uitvoering soorten worden aangetroffen die op voorhand niet verwacht werden (en dus niet beschreven staan in het ecologisch werkprotocol), worden deze werkprotocollen nog in de fase van uitvoering gebruikt om de werkwijze hierop af te stemmen.

1.2 Inhoud en interpretatie werkprotocollen

Voor de meest voorkomende beheeractiviteiten en inrichtingswerkzaamheden van de provincie zijn werkprotocollen uitgewerkt. Per activiteit geldt dus een ander werkprotocol. Voor een juiste interpretatie van de werkprotocollen is onderstaande toelichting van belang.

Werkzaamheden buiten deze werkprotocollen

Een aantal (beheer- of inrichtings)werkzaamheden is niet opgenomen in de werkprotocollen omdat dit vraagt om maatwerk per situatie.

Het gaat hierbij om:

- beheer en onderhoud van ecologische verbindingzones en faunavoorzieningen;
- beheer en onderhoud van natuur- en recreatieterreinen;
- aanleg of reconstructie van grootschalige bouw- en kunstwerken en infrastructuur.

De natuurdoelen in ecologische verbindingzones en natuurterreinen verschillen van gebied tot gebied evenals het soortenspectrum dat hier voorkomt. Het risico met betrekking tot het aantreffen van beschermde soorten is hier groot. Recreatieterreinen staan onder invloed van bestendig gebruik en zijn daarom ook niet meegenomen in de werkprotocollen. Projecten met de aanleg of reconstructie van grootschalige bouw- en kunstwerken en infrastructuur zijn vaak complex en onderhevig aan omvangrijke risico's met betrekking tot gebouwbewonende soorten. Voor alle bovengenoemde werkzaamheden wordt altijd een ter zake deskundige betrokken die een op maat gemaakt maatregelenpakket samenstelt.

Zorgplicht

De werkprotocollen zijn gericht op overige en streng beschermde soorten. Dit omdat voor algemeen beschermde soorten een algehele vrijstelling van ontheffingsplicht geldt. Wel geldt voor alle in het wild levende planten en dieren een zorgplicht. In dit kader moeten nadelige effecten voor dieren en planten (ook voor soorten die niet of algemeen beschermd zijn) worden voorkomen, beperkt of ongedaan worden gemaakt. Dit alles voor zover in redelijkheid gevergd kan worden. Naast de regels die in de werkprotocollen worden gesteld aan de uitvoering van activiteiten, wordt daarom altijd de zorgplicht in acht genomen. Per activiteit moet ter plaatse bekeken worden hoe invulling wordt gegeven aan de zorgplicht. Het gaat hierbij om maatregelen die verstoring of doding van dieren en/of vernietiging van planten voorkomen dan wel beperken. Daarnaast gaat het om de instandhouding van hun verblijfplaatsen/groeiplaatsen.

Ontheffingsaanvraag

Ten aanzien van streng beschermde soorten geldt dat in het kader van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting altijd een ontheffing aangevraagd moet worden. Omdat een ontheffingsaanvraag voor streng beschermde soorten vraagt om een beoordeling per situatie en het ministerie van EZ bij het verlenen van een ontheffing of positieve afwijzing ook aanvullende maatregelen kan eisen, is het niet mogelijk maatregelen te formuleren waarmee een ontheffingsaanvraag voorkomen zou kunnen worden.

Maatregelen ten aanzien van streng beschermde soorten die genoemd worden in de navolgende werkprotocollen kunnen wel worden gebruikt bij het aanvragen van een ontheffing. Hierbij geldt dat de gestelde maatregelen in de ontheffing altijd prevaleren boven de maatregelen zoals genoemd in de werkprotocollen.

Interpretatie risicovolle perioden

Per werkprotocol is een risicokalender opgenomen waaruit is af te lezen in welke periode het beste gewerkt kan worden om negatieve invloed op beschermde soorten te beperken of te voorkomen. Naast de 'voorkeursperiode' wordt een 'meest kwetsbare periode' en een 'minder kwetsbare periode' aangeduid. De aangegeven perioden zijn indicatief; afhankelijk van het seizoen en de weersomstandigheden kunnen deze perioden langer dan wel korter zijn. Ook het aangegeven broedseizoen voor vogels is indicatief, het gaat hier om de periode dat in gebruik zijnde vogelnesten aanwezig zijn. Indien overige of streng beschermde soorten in het plangebied voorkomen, wordt de geschiktheid van de periode voor het uitvoeren van de werkzaamheden onder begeleiding van een ter zake deskundige vastgelegd in het ecologisch werkprotocol.

De risicokalenders in de werkprotocollen zijn afgestemd op de soorten die mogelijk negatieve invloed ondervinden van de betreffende activiteit. In de risicokalenders zijn kwetsbare perioden weergegeven per soortgroep. Soorten binnen de betreffende soortgroep kunnen in verschillende perioden kwetsbaar zijn. Om er bij het volgen van de risicokalender zeker van te kunnen zijn dat buiten de kwetsbare periode van alle voor het werk relevante soorten gewerkt wordt, is in de risicokalenders uitgegaan van de soorten met de uiterste kwetsbare perioden. Voor meer detailinformatie zijn naast de in deze gedragscode opgenomen risicokalenders voor vogels en tabel-3 soorten ook risicokalenders per soort beschikbaar. Deze zijn te downloaden via: <http://www.hetInvloket.nl> met gebruik van de zoekterm: natuurkalender.

De werkprotocollen zijn afgestemd op de functies die de projectlocatie (op basis van daar voorkomende beheertypen) kan vervullen voor een soortgroep. Voor sommige soortgroepen geldt dat het een bepaalde inspanning vraagt om te bepalen welke functie het gebied exact vervult. Denk bijvoorbeeld aan vleermuizen die bomen kunnen gebruiken als migratieroute of als zomer-, winter- of paarverblijfplaats. De perioden waarin vleermuizen zich schuilhouden in deze verblijfplaatsen zijn in de risicokalender allemaal als kwetsbaar weergegeven maar zijn niet allemaal van toepassing op de betreffende locatie. Van belang is de periode waarin (in het voorbeeld van vleermuizen) de boom een functie vervult voor de soort en dus het type verblijfplaats dat op de locatie aanwezig is. In de periode waarin het gebied geen functie heeft voor vleermuizen kan bestendig beheer en onderhoud gewoon worden uitgevoerd. Voor ruimtelijke ontwikkelingen geldt dat het altijd belangrijk is te onderzoeken welke functie het projectgebied (mogelijk) vervult voor een soort, ook als de soort in de periode van werken niet in het gebied voorkomt. Dit omdat door het uitvoeren van ruimtelijke ontwikkelingen een verblijfplaats (die in een andere periode wordt gebruikt) geheel kan worden opgeheven en hiervoor geschikte compenserende maatregelen genomen moeten worden.

Werken buiten de voorkeursperiode

Het aanpassen van de projectplanning op kwetsbare perioden is slechts één van de mogelijk te treffen mitigerende maatregelen. Indien met andere mitigerende maatregelen voorkomen kan worden dat een soort significante negatieve invloed ondervindt van een activiteit, wordt ook gehandeld conform de Flora- en faunawet. Met name voor soorten die het gehele jaar of vrijwel het gehele jaar door kwetsbaar zijn (zoals bijvoorbeeld libellen en dagvlinders), kan het treffen van alternatieve mitigerende maatregelen uitkomst **ea** bieden.

Voor de meeste werkzaamheden is het mogelijk dergelijke alternatieve mitigerende maatregelen te treffen, waardoor ook buiten de voorkeursperiode kan worden gewerkt. Als dit het geval is, staan deze maatregelen beschreven onder het kopje "werken buiten de voorkeursperiode" in het betreffende werkprotocol. De alternatieve mitigerende maatregelen die zijn opgenomen in de werkprotocollen zijn afkomstig uit de gedragscode Provinciale Infrastructuur. Het betreffen dus door het ministerie van Economische Zaken goedgekeurde maatregelen. Wanneer uit voortschrijdende inzichten blijkt dat ook andere maatregelen toereikend kunnen zijn, mogen deze alleen worden toegepast als dit goed wordt onderbouwd en de procedure

voor afwijken van de gedragscode Provinciale Infrastructuur wordt gevolgd (zie paragraaf 2.5 van de gedragscode).

Ter zake deskundige

In de werkprotocollen staat soms dat specifieke werkzaamheden alleen mogen worden uitgevoerd onder begeleiding van een ter zake deskundige.

Een ter zake deskundige is een persoon die:

- op HBO, dan wel universitair niveau een opleiding heeft genoten met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie;
en/of
- op MBO niveau een opleiding heeft afgerond met als zwaartepunt de Flora- en faunawet, soortenherkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van die soorten
en/of
- als ecooloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau dat is aangesloten bij het netwerk Groene Bureaus;
en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortbescherming en is aangesloten bij en werkzaam voor de daarvoor in Nederland bestaande organisaties (zoals Zoogdierverseniging, RAVON, Stichting Das en Boom, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied);
en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of –bescherming.

2 WERKPROTOCOLLEN BIJ BEHEER EN ONDERHOUD

2.1 Snoeien en dunnen van bomen en beplantingen

(inclusief terugzetten, randensnoei, knotten en waterlot verwijderen)

Het snoeien en dunnen van bomen en beplantingen heeft tot doel deze beplantingen veilig en vitaal te houden. Daartoe behoren ook het dunnen in bossen en het vellen en rooien van individuele bomen of struiken in een rij of groep, bijvoorbeeld naar aanleiding van boomveiligheidscontroles. Wanneer bij de werkzaamheden aan de bomen en beplantingen ook het beheertype wegbermen wordt betreden, moet voor die actie rekening worden gehouden met de planning, maatregelen en specifieke locaties die in paragraaf 3.2 zijn opgenomen.

Het vellen, rooien of kappen van bomen anders dan uit een oogpunt van beheer en onderhoud van de opstand, valt onder de categorie 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting'.

Beheertype

Bomen en beplantingen: struikenrij, struweel, singel, mantel, bos, bosplantsoen, houtwal, hakhout, solitaire boom, boomgroep, boomweide, bomenrij, laan, knobomen, haag

Risico's

Beschermde soort(groep)	Risicovolle locaties	Kans op aantreffen in beheercategorie
Vogels (vb. buizerd, houtduif, merel, roodborst, specht)	<ul style="list-style-type: none"> • nesten in struiken, struwelen, bosplantsoen en bomen • roofvogelhorsten • holtes in bomen 	groot
Amfibieën* (vb. kamsalamander, rugstreeppad, heikikker)	<ul style="list-style-type: none"> • in de buurt van watergangen en -partijen • onder dood hout/strooisel/takkenrillen/struweel 	gemiddeld
Zoogdieren (vb. boommarter, eekhoorn)	<ul style="list-style-type: none"> • schuilmogelijkheden in de vorm van struiken, dood hout, takkenrillen • burchten, zichtbaar door holen in grond • oudere bomen met holten en spleten (boommarter). • naald- en loofbomen en gemengd • nestbomen eekhoorn 	gemiddeld
Vleermuizen (vb. ruige dwergvleermuis, rosse vleermuis, watervleermuis)	<ul style="list-style-type: none"> • oudere bomen met holten en spleten (verblijfplaatsen vleermuis) • loshangende boomschors • lijnvormige beplantingen (vlieg- en/of migratieroutes) 	gemiddeld
Vaatplanten* (vb. ruig klokje)	<ul style="list-style-type: none"> • in beplanting met natuurlijke ondergroei, in randen van beplanting, mantel zoomvegetaties, op bosbodem • tussen hakhout, in heggen 	gemiddeld

*geen/zeer beperkt risico bij boombegroeiingen met gazon of verharding als ondergrond

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van de werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar hoofdstuk 1.

Maand ▶	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
▼ Soortgroep												
Vogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Zoogdieren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vaatplanten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vleermuizen	a	a	a	a	a	a	b	b	c	c	c	c

1: geldt alleen bij de aanwezigheid van dassenburchten, anders valt dit ook onder de voorkeursperiode

Legenda

■ voorkeursperiode	a) Winterslaap (winterverblijfplaats)
■ meest kwetsbare periode	b) Migratie (tussenverblijfplaats)
■ minder kwetsbare periode	c) Kraamtijd (kraamverblijfplaats/zomerverblijfplaats)
	d) Paartijd/ migratie (paarverblijfplaats)

Voor het bepalen van de planning wordt gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Werken in voorkeursperiode

- Snoei- en dunningswerkzaamheden aan bomen worden bij voorkeur uitgevoerd buiten het broedseizoen (indicatief voor het broedseizoen is de periode van 15 maart t/m 15 juli);
- Het verwijderen van waterlot en het uitvoeren van de boomveiligheidscontroles mag jaarrond worden uitgevoerd.

Werken buiten voorkeursperiode

- Werkzaamheden mogen alléén tijdens het broedseizoen (indicatief 15 maart t/m 15 juli) worden uitgevoerd, mits uit controle is komen vast te staan dat zich in de boom of in de directe omgeving geen broedende vogels, nesten of andere soorten/elementen zoals opgenomen in het waarnemingenformulier bevinden. Voor vellings- en sleepwerkzaamheden in de buurt van een boom waarin een in gebruik zijnde vogelnest is vastgesteld, moet een afstand van minstens 20 meter tot die boom worden aangehouden om de kans op verstoring van het nest of verontrusting van de vogels tot een minimum te beperken.

Aanvullende uitgangspunten: planning ten aanzien van specifieke soorten

Tenzij onderzoek heeft aangetoond dat de betreffende soort niet in het plangebied en / of directe omgeving voorkomt, wordt de periode voor uitvoering van de werkzaamheden aangepast bij:

- Oudere bomen (ouder dan 50 jaar) of dikke bomen (met een diameter van meer dan 30 cm op een hoogte van 1.30 m) met holten, spleten of rottingsgaten. Deze worden niet in de periode van 1 november t/m 31 juli gevelde in verband met het broedseizoen (indicatief 15 maart t/m 15 juli), de voortplantingstijd van de boomarter (indicatief 1 april t/m 31 juli) en de winterslaap van overwinterende vleermuizen (indicatief 1 november t/m 15 maart);

- Werkzaamheden in een straal van 20 meter van een bewoonde dassenburcht. Werkzaamheden mogen hier alléén plaatsvinden in de periode van 1 oktober tot 1 januari en alléén als daarbij geen gebruik wordt gemaakt van rijdend materieel.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Bomen met 'bewoonde' horsten, holten of nesten en bomen met vaste verblijfplaatsen van vleermuizen mogen niet worden geveld;
- Vellingswerkzaamheden in de buurt van een boom waarin zich een bewoonde roofvogelhorst of spechtenholte bevindt of waarvan bekend is dat die dient als vaste rust- en verblijfplaats van vleermuizen of boomkruipers mogen alléén worden uitgevoerd mits 50 meter afstand tot de boom wordt aangehouden. Werkzaamheden moeten plaatsvinden onder begeleiding van een ter zake deskundige;
- De velrichting wordt altijd van nabijgelegen vaste rust- en verblijfplaatsen afgewend;
- Oudere bomen (ouder dan 50 jaar) of dikke bomen (met een diameter van meer dan 30 cm op een hoogte van 1.30 m) met spleten en holten en (mogelijke) verblijfplaatsen van beschermde soorten worden op zodanige wijze verzorgd dat verblijfplaatsen in stand worden gehouden en aanwezige dieren niet worden verstoord. Dit vraagt om een juiste en periodieke snoei en het voorkómen van veranderende groeiomstandigheden;
- Vellingswerkzaamheden en uitsleepwerkzaamheden als gevolg van een dunning binnen één vak worden uitgevoerd in een doorlooptijd die zo kort als redelijkerwijs mogelijk is;
- Bij het verwijderen van bomen wordt bij calamiteiten de werkwijze gevolgd zoals beschreven in paragraaf 3.6 van de gedragscode.

2.2 Maaien en klepelen van bermen

De doelstelling van maaien en klepelen is het kort houden van de kruidachtige vegetatie ten einde een stevige grasmat te krijgen en om te voorkomen dat opslag van houtachtige gewassen zich kan ontwikkelen. Dit uit het oogpunt van de verkeersveiligheid (overzicht en zo weinig mogelijk obstakels in de berm). De berm fungeert hier namelijk ook als bergingsplaats.

In provincie Utrecht worden alle bermen geklepeld, waarbij maaisel direct wordt afgevoerd. Bij veranderingen in beheer moeten de effecten op beschermde flora en fauna worden getoetst.

Beheertypen

Wegbermen:	bebakeningsstroken, (uit)zichthoeken, overhoeken, onderhoudspaden, dijken, recreatiegras, ruigte, zoomvegetatie, ecologische berm, schraalgrasland, heischrale vegetaties
Watergangen inclusief oevers:	greppel/droge sloot en droge delen van sloot, zaksloot en natuurvriendelijke oevers en plas- drasberm
Vaarwegen inclusief oevers:	droge delen oever langs kanalen

Risico's

Beschermde soort(groep)	Risicovolle locaties	Kans op aantreffen op werklocatie
Vogels (vb. <i>grondbroedende soorten als patrijs, kleine plevier, graspieper, gele kwikstaart, wilde eend</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • Ruige slootkanten • Brede bermen met grasland of ruigte • Braakliggend terrein 	gemiddeld
Amfibieën (vb. <i>rugstreepad, heikikker, kamsalamander</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • ruigere bermen in de buurt van watergangen- en partijen • heide • pionierssituaties in de omgeving van geschikt oppervlaktewater, kleine plasjes in braakliggend terrein (voortplantingsgebied van rugstreepad) • open, zandige plekken/ hopen zand (verblijfplaats rugstreepad) 	klein
Reptielen (vb. <i>zandhagedis, hazelworm, levendbarende hagedis, ringslang</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • bermen met heide en ruigte in overgangen naar bossen of beplantingen • broeihopen in de buurt van oppervlaktewater (ringslang) 	klein

Beschermde soort(groep)	Risicovolle locaties	Kans op aantreffen op werklocatie
Zoogdieren (vb. <i>das</i> , <i>waterspitsmuis</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • bermen in de omgeving van kleinschalige landbouw • ruige en grazige bermen in de nabijheid van water met rijke oeervegetatie 	gemiddeld
Vaatplanten (vb. <i>diverse orchideeën</i> , <i>wilde marjolein</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • schrale- en/of kruidenrijke graslanden en bermen 	gemiddeld
Libellen (vb. <i>groene glazenmaker</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • alleen in de nabijheid van water met rijke plantengroei, waaronder riet of lisdodde, krabbenscheer, ondergedoken planten en drijvende planten 	klein

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van de werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar hoofdstuk 1.

Maand ►	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
▼ Soortgroep												
Vogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Reptielen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Zoogdieren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vaatplanten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Libellen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Legenda

- voorkeursperiode
- meest kwetsbare periode
- minder kwetsbare periode

Voor het bepalen van de planning wordt gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Werken in voorkeursperiode

1. Maaiwerkzaamheden worden bij voorkeur uitgevoerd na 15 september en vóór 15 maart. In deze periode vindt geen voortplanting van betekenis plaats van vogels, insecten, amfibieën en reptielen en hebben de meeste planten zaad gezet;
2. Maaiwerkzaamheden in bebakingsstroken en (uit)zichthoeken (op vastgestelde locaties met structureel onderhoud) vinden ten behoeve van de verkeersveiligheid gedurende het gehele jaar door plaats. Wanneer beschermde planten voorkomen dan wordt de groeiplaats ontzien, behalve wanneer werkzaamheden plaatsvinden na bloei en zaadzetting (na 15 september).

Werken buiten voorkeursperiode

- Maaiwerkzaamheden mogen alléén tussen 1 juni en 15 september worden uitgevoerd, wanneer voorafgaand gecontroleerd is en tijdens de werkgang goed wordt gelet op broedende vogels, hun nesten, eieren en jongen en bloeiende, overige en streng beschermde plantensoorten opdat deze tijdens het maaien gespaard worden;
- Maaiwerkzaamheden mogen alléén tussen 15 maart en 1 juni plaatsvinden wanneer er geen overige en streng beschermde diersoorten aanwezig zijn en groeiplaatsen van beschermde planten gespaard worden of gefaseerd gemaaid (zie: andere mitigerende maatregelen).

Aanvullende uitgangspunten: planning ten aanzien van specifieke soorten

- Maaiwerkzaamheden in de directe omgeving van oppervlaktewater, waar zich een populatie amfibieën bevindt, dienen bij voorkeur niet in de periode juli/augustus uitgevoerd te worden. In deze periode trekken de jonge amfibieën het land op en bevinden deze zich vaak op de (droge) oever;
- Op plaatsen waar broedactiviteiten van laat broedende vogels (zoals eenden, meerkoet) worden vermoed, wordt maaien uitgesteld tot na 30 september.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Op de groeiplaats van overige en streng beschermde plantensoorten, waardplanten van beschermde soorten en in ecologische bermen breder dan 5 meter wordt de vegetatie niet, gefaseerd of na zaadzetting gemaaid. Dit gebeurt door te maaien na 15 september of door minimaal 25% van de vegetatie te laten staan en deze bij een volgende maaironde mee te maaien, waarbij weer een andere 25% van de vegetatie blijft overstaan. Op deze manier kunnen deze plantensoorten zich voldoende vermeerderen en blijven de functies van het leefgebied van voorkomende beschermde soorten gehandhaafd (bijvoorbeeld voor overwintering van insecten);
- Wanneer sprake is van de aanwezigheid van vogels, dan worden de vogels, nesten, hun eieren en jongen voor aanvang van de werkzaamheden actief opgespoord en gespaard. Dat betekent dat locaties met nesten niet worden gemaaid en dat bij de maaiwerkzaamheden een afstand van 5 meter wordt aangehouden;
- In gebieden waar slangen voorkomen die gebruik maken van broedhopen (ringslang), moeten deze broedhopen worden gespaard, ongeacht of de broedhopen in gebruik zijn. Dit omdat het een voortplantingsplaats is voor deze soorten;
- Bespaar nesten van beschermde mieren, door een beschermingszone rondom het nest in te stellen met behulp van piketten.

2.3 Maatregelen in de bebakeningsstrook anders dan maaien en klepelen

Dit betreft maatregelen in de eerste meterstrook langs de verharding (bebakeningsstrook) op maaiveldniveau zoals bermverlaging- of verhoging en bermverharding. Hierbij zijn de bomen die in de bebakeningsstrook aanwezig zijn uitgezonderd van werkzaamheden. De werkzaamheden vinden plaats op basis van noodzaak (monitoring), maar gemiddeld 1 maal per 8 à 10 jaar.

Beheertype

Wegbermen: bebakeningsstroken, (uit)zichthoeken, ruigte, ecologische berm, schraalgrasland, heischrale vegetaties

Risico's

Beschermde soort(groep)	Risicovolle locaties	Kans op aantreffen op werklocatie
Vogels (vb. <i>grondbroedende soorten als graspieper, gele kwikstaart</i>)	<ul style="list-style-type: none">• grasland, ruigte	zeer klein
Amfibieën (vb. <i>heikikker, kamsalamander</i>)	<ul style="list-style-type: none">• ruigere bermen in de buurt van watergangen- en partijen• heideberm	klein
Reptielen (vb. <i>zandhagedis, hazelworm, levendbarende hagedis</i>)	<ul style="list-style-type: none">• bermen met heide en ruigte in overgangen naar bossen of beplantingen	klein
Zoogdieren (vb. <i>das, waterspitsmuis</i>)	<ul style="list-style-type: none">• bermen in de omgeving van kleinschalige landbouw• ruige en grazige bermen in de nabijheid van water met rijke oevervegetatie	klein
Vaatplanten (vb. <i>diverse orchideeën, wilde marjolein</i>)	<ul style="list-style-type: none">• schrale- en/of kruidenrijke graslanden en bermen	gemiddeld

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt de uitvoeringsdatum van deze werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar hoofdstuk 1.

Maand ►	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
▼ Soortgroep												
Vogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Reptielen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Zoogdieren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vaatplanten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Legenda

- voorkeursperiode
- meest kwetsbare periode
- minder kwetsbare periode

Voor het bepalen van de planning wordt gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Werken in voorkeursperiode

- Werkzaamheden vinden gedurende het gehele jaar plaats, behalve wanneer beschermde planten aanwezig zijn of in de directe omgeving beschermde soorten voorkomen die verstoring kunnen ondervinden van de activiteit. Dan wordt de periode van werken afgestemd op bovenstaande risicokalender. Andere beschermde soorten dan planten zijn op de bebakeningsstroken en (uit)zichthoeken zelf niet te verwachten.

Aanvullende uitgangspunten: planning ten aanzien van specifieke soorten

- Indien beschermde planten voorkomen in de bebakeningsstrook, worden werkzaamheden tijdens het vegetatieve seizoen uitgevoerd omdat deze dan herkenbaar zijn om ze uit te steken. Als beschermde planten voorkomen aan de rand van de bebakeningsstrook en deze schade kunnen ondervinden van de activiteit, worden werkzaamheden buiten de kwetsbare periode van planten uitgevoerd, na bloei en zaadzetting (bij voorkeur na 15 september);
- Indien werkzaamheden plaatsvinden tijdens het broedseizoen (indicatief 15 maart t/m 15 juli) en in de directe omgeving van vogelnesten, dan wordt bij de werkzaamheden een afstand van 5 meter tot het nest aangehouden.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Indien overige en streng beschermde plantensoorten voorkomen in de bebakeningsstrook, worden deze soorten onder begeleiding van een ter zake deskundige uitgestoken en op een andere locatie weer herplant;
- Maaisel mag niet op groeiplaatsen van overige of streng beschermde plantensoorten blijven liggen;
- Bespaar nesten van beschermde mieren, door een beschermingszone rondom het nest in te stellen met behulp van piketten;
- Indien voorgenoemde maatregelen betekenen dat in een deel van de bebakeningsstrook geen werkzaamheden kunnen plaatsvinden, kan hier bij wateroverlast de verkeersveiligheid worden behouden door het graven van ondiepe geulen haaks op de weg om het overtollige water af te voeren. Vanzelfsprekend moet daarbij eveneens rekening gehouden worden met de locaties waar beschermde soorten aanwezig zijn.

2.4 Schonen van vaarwegen, watergangen en –partijen

(inclusief het verwijderen van watervegetatie)

Door het schonen van watergangen en -partijen wordt de functie van de sloot (afvoer van water) veilig gesteld. Hierdoor kan, ook bij overvloedige regenval, de afvoer van regenwater worden gegarandeerd. Dit is in overeenkomst met de schouwplicht vanuit de waterschappen en bevordert daarnaast de verkeersveiligheid. Door het schonen van vaarwegen wordt de functie van de vaarwegen (verbinding over water) veilig gesteld.

Beheertypen

Watergangen inclusief oevers: natte delen sloot, zaksloot, natuurvriendelijke oevers, rietland, moeras

Waterpartijen inclusief oevers: poelen, vennen, meren

Risico's

Beschermde soort(groep)	Risicovolle locaties	Kans op aantreffen op werklocatie
Vogels (vb. <i>kleine karekiet, wilde eend, ijsvogel, fuut, meerkoet</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • nesten op de oever, structuurrijke riet- en oevervegetaties • kale steile oeverwanden (ijsvogel) • drijvende vegetatie waarop vogels zich kunnen nestelen, water aangrenzend aan oever 	gemiddeld
Amfibieën (vb. <i>kamsalamander, rugstreppad, heikikker</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • voortplantingslocaties met eiklumpen/strengen van amfibieën • poelen, afgesloten wateren, met rijke water- en oeverbegroeiing, water waar geen vis voorkomt • tijdelijke ondiepe wateren (rugstreppad) 	gemiddeld
Reptielen (vb. <i>ringslang</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • watergangen en –partijen met natuurvriendelijke oevers, amfibieën (voedsel van ringslang) en schuilmogelijkheden 	klein
Vaatplanten (vb. <i>rietorchis</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • oeverbegroeiing, moerasvegetatie, rietlanden, trilvenen, locaties waar kwel voorkomt 	gemiddeld
Vissen (vb. <i>bittervoorn, grote- en kleine modderkruiper, rivierdonderpad</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • paaiplaatsen langs de oever ter plaatse van goed ontwikkelde vegetatie • wateren met grote zoetwatermosselen (bittervoorn) • wateren met modderige of zandige bodems (kleine modderkruiper) • schuilgelegenheden in oeverzone met steenbestorting, kribben, brugpijlers, boomwortels, kiezels (rivierdonderpad) 	gemiddeld
Zoogdieren (vb. <i>waterspitsmuis</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • water met rijke oevervegetatie 	klein
Libellen (vb. <i>groene glazenmaker</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • verlandingszones, moerasgebieden, (in nabijheid van) trilveen of heidevennen • nabij krabbenscheervegetaties, vaak in combinatie met riet of lisdodde 	Klein
Slakken (platte schijfhoren)	<ul style="list-style-type: none"> • helder stilstaand of zeer zwak stromend water met goede waterkwaliteit en rijke plantengroei (ondergedoken planten, draadalgen, drijvende planten) • komt voor in omgeving van polder ten zuiden van Wilnis 	zeer klein

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van deze werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar hoofdstuk 1.

Maand ►	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
▼ Soortgroep												
Vogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Reptielen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vaatplanten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vissen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Zoogdieren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Libellen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Slakken	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Legenda

- voorkeursperiode
- meest kwetsbare periode
- minder kwetsbare periode

Voor het bepalen van de planning wordt gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Werken in voorkeursperiode

- Schonen wordt bij voorkeur uitgevoerd in de maanden september en oktober. Dit is de periode na de voortplanting en voor de winterrust van vissen en amfibieën. Daarnaast hebben in deze periode vrijwel alle water- en oeverplanten zaad gezet. Wel moet in deze periode gelet worden op water- en oevervogels die tot later in het jaar (tot en met september) kunnen broeden. Rondom vogelnesten wordt een beschermingszone ingesteld van 5 meter.
- Op locaties waar de **platte schijfhoren** mogelijk voorkomt (zie eerste tabel onder dit werkprotocol voor risicovolle locaties), wordt alleen tussen begin oktober en eind februari geschoond. In de winter verblijft de soort namelijk in de bodem en zal deze minder hinder ondervinden van schoningswerkzaamheden. De platte schijfhoren is slechts enkele millimeters groot en is daarom moeilijk te inventariseren. Op de natuurwaardenkaart zijn risicogebieden voor platte schijfhoren aangegeven. Alleen wanneer onderzoek door een ter zake deskundige uitwijst dat de platte schijfhoren in deze risicogebieden niet voorkomt, kan worden afgeweken van de voorkeursperiode.

Werken buiten voorkeursperiode

- Bij de (mogelijke) aanwezigheid van beschermde soorten wordt schonen alléén uitgevoerd buiten de maanden september en oktober, indien het werk wordt uitgevoerd onder begeleiding van een ter zake deskundige. Deze houdt (voor vissen en amfibieën) ook rekening met de temperatuur van het water in relatie tot de uit te voeren activiteiten. Bijzondere aandacht gaat uit naar:
 - broedende vogels;
 - eiklommen/ strengen van amfibieën;
 - paaiplaatsen en visbroed van overige en streng beschermde vissen;
 - vaste rust- en verblijfplaatsen van zoogdieren, zoals nesten van waterspitsmuis;

- bloeiende of zaad bevattende overige en streng beschermde planten of waardplanten.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Het vrijkomend materiaal wordt direct op de kant (langs de watergang) gedeponeerd en pas na 2 dagen verspreid of afgevoerd. Het water en de daarin voorkomende zaden en dieren kunnen terugstromen en terugvluchten naar het water;
- Het versneld afvoeren van het vrijkomend materiaal is alleen mogelijk langs watergangen waar overige en streng beschermde plantensoorten staan of waar bermen om veiligheidsredenen te smal zijn. Het niet direct afvoeren van maaisel zou hier namelijk kunnen leiden tot een (ongewenste) verrijking van het leefgebied van overige en streng beschermde plantensoorten of onveilige verkeerssituaties;
- Locaties waar (waardplanten van) overige en streng beschermde soorten voorkomen, worden zoveel mogelijk gespaard om de functies van het leefgebied van voorkomende beschermde soorten te behouden (minimaal 25% van het leefgebied). Voor soorten met een beperkte actieradius* moet minimaal 50% van het leefgebied worden gespaard, denk bijvoorbeeld aan krabbenscheervegetaties waar de groene glazenmaker voorkomt of oevervegetaties waarin de waterspitsmuis voorkomt. Dit gebeurt door op dergelijke plaatsen bijvoorbeeld het ene jaar de linkeroever en het andere jaar, nadat het gemaaide deel voldoende is hersteld, de rechteroever te maaien;
- Bij werkzaamheden in het natte profiel op risicovolle locaties (zie eerste tabel onder dit werkprotocol) in de directe omgeving van het verspreidingsgebied van de **platte schijfhoren**, geldt dat minimaal 25% van de watervegetatie moet worden gespaard. De platte schijfhoren is slechts enkele millimeters groot en is daarom moeilijk te inventariseren. Op de natuurwaardenkaart zijn risicogebieden voor platte schijfhoren aangegeven. Alleen wanneer onderzoek door een ter zake deskundige uitwijst dat de platte schijfhoren hier niet voorkomt, kan hiervan worden afgeweken.
- Wanneer sprake is van overige en streng beschermde soorten, waarvoor bovengenoemde maatregelen onvoldoende garantie bieden voor de gunstige staat van instandhouding, wordt direct na het schonen het op de kant gedeponeerd materiaal gecontroleerd op aanwezigheid van overige en streng beschermde vissen, amfibieën en libellenlarven. Indien dergelijke organismen aanwezig zijn, worden deze teruggezet in het water. Dat geldt ook voor planten of dieren die in symbiose leven met overige of streng beschermde soorten, zoals grote zoetwatermosselen in het leefgebied van de bittervoorn.

2.5 Baggeren van waterbodems en herprofilering oevers

Baggeren en herprofileren betreffen maatregelen die een vaarweg, watervoerende watergang of waterpartij weer terugbrengen in het oorspronkelijk profiel. Dit is in overeenkomst met de schouwplicht vanuit het waterschap om de afwaterende capaciteit van de watergang te garanderen. Door het baggeren wordt de waterkwaliteit verbeterd en kan water van het wegdek en de berm beter worden afgevoerd. Voor de vaarwegen is baggeren noodzakelijk om een vlotte en veilige scheepvaart te garanderen.

Deze gedragscode biedt geen vrijstelling voor achterstallig baggeren en herprofileren. Indien werkzaamheden niet volgens een vaste frequentie worden uitgevoerd (bijvoorbeeld door achterstallig beheer) worden werkzaamheden aangemerkt als 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting'.

Beheertypen

Watergangen inclusief oevers: sloot, plas- drasberm, zaksloten, greppels
 Waterpartijen inclusief oevers: poelen, vennen, meren
 Vaarweg inclusief oevers: kanalen

Risico's

Bij de uitvoering van deze werkzaamheden kunnen dezelfde beschermde soorten worden aangetroffen als bij het schonen van vaarwegen, watergangen en –partijen. Daarom wordt voor de risicovolle locaties verwezen naar de tabel onder paragraaf 2.4.

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van deze werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar hoofdstuk 1.

Maand ►	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
▼ Soortgroep												
Vogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Reptielen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Zoogdieren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vaatplanten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vissen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Libellen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Slakken	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Legenda

- voorkeursperiode
- meest kwetsbare periode
- minder kwetsbare periode

Voor het bepalen van de planning wordt gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Werken in voorkeursperiode

- Baggeren en herprofilering van watergangen en waterlopen wordt bij voorkeur uitgevoerd in de maanden september en oktober. Dit is de periode na de voortplanting en voor de winterrust van vissen en amfibieën. Daarnaast hebben in deze periode vrijwel alle water- en oeverplanten zaad gezet. Wel moet in deze periode gelet worden op water- en oevervogels die tot later in het jaar (tot en met september) kunnen broeden. Rondom vogelnesten wordt een beschermingszone ingesteld van 5 meter.
- Werkzaamheden aan watergangen smaller dan 4 meter, vinden in ieder geval plaats bij een watertemperatuur hoger dan 10 °C en lager dan 25 °C; in verband met de mogelijke aanwezigheid van overwinterende amfibieën. Indien toch gewerkt wordt in deze periode is extra voorzorg noodzakelijk en wordt een ter zake deskundige betrokken.
- In grotere/bredere watergangen (> 4 m) en vaarwegen waar nagenoeg geen amfibieën overwinteren wordt een grens van 0 °C tot 25 °C gehanteerd. Dit in afwijking op de minimumtemperatuur van 10 °C die in de gedragscode provinciale infrastructuur wordt genoemd. Vanaf een watertemperatuur van 10 °C verplaatsen vissen zich naar dieper water. Smalle en ondiepe watergangen (< 1 m diepte) vormen in de winterperiode geen geschikt biotoop. In diepere wateren blijft de temperatuur van de bodem van zekere warmte, waardoor de vissen hier in staat blijven om te vluchten. Om deze reden kan er in diepere watergangen door gebaggerd worden tot een watertemperatuur van 0 °C. Bij een te hoge temperatuur (> 25 °C) kan zuurstofloosheid van het water optreden. Indien toch gewerkt wordt boven een temperatuur van 25 °C is extra voorzorg noodzakelijk en wordt een ter zake deskundige betrokken.
- Op locaties waar de **platte schijfhoren** mogelijk voorkomt (zie natuurwaardenkaart en het kopje risico's van dit werkprotocol), vinden baggerwerkzaamheden onder begeleiding van een ter zake deskundige plaats. Deze bepaalt de meest geschikte periode voor de werkzaamheden (en indien nodig het daadwerkelijke voorkomen van de soort). Over het algemeen is september de beste periode om te baggeren, omdat de platte schijfhoren zich in oktober ingraaft in de modder om te overwinteren. Dit is echter afhankelijk van het seizoen en de weersomstandigheden. Over het voortplantingsseizoen van de platte schijfhoren is weinig bekend.

Werken buiten voorkeursperiode

- Bij de (mogelijke) aanwezigheid van beschermde soorten wordt baggeren en herprofilering van watergangen en waterlopen alléén uitgevoerd buiten de maanden september en oktober, indien het werk wordt uitgevoerd onder begeleiding van een ter zake deskundige. Deze houdt (voor vissen en amfibieën) ook rekening met de temperatuur van het water in relatie tot de uit te voeren activiteiten. Bijzondere aandacht gaat uit naar:
 - broedende vogels;
 - eiklumpen/ strengen van amfibieën;
 - paaiplaatsen en visbroed van overige en streng beschermde vissen;
 - vaste rust- en verblijfplaatsen van zoogdieren, zoals nesten van waterspitsmuis;
 - bloeiende of zaad bevattende overige en streng beschermde planten of waardplanten.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Locaties waar (waardplanten van) overige en streng beschermde soorten voorkomen, worden zoveel mogelijk gespaard om de functies van het leefgebied van voorkomende beschermde soorten te behouden (minimaal 25% van het leefgebied). Voor soorten met een beperkte actieradius moet minimaal 50% van het leefgebied worden gespaard, denk bijvoorbeeld aan krabbenscheervegetaties waar de groene glazenmaker voorkomt. Voorgenoemde houdt in:

- gefaseerde uitvoering van de maatregelen (bijvoorbeeld door werkzaamheden per oever uit te voeren of stukken watergang over te slaan). Het gespaarde deel wordt pas gebaggerd wanneer het reeds gebaggerde deel voldoende is hersteld óf;
- de aanwezige overige en streng beschermde soorten tijdelijk isoleren van het deel van de watergang waar de werkzaamheden plaatsvinden óf;
- waardplanten van beschermde soorten uitsteken en direct na uitvoering weer terug plaatsen onder begeleiding van een ter zake deskundige;
- Ondiepe delen in oeverzones worden gespaard wanneer overige of streng beschermde vissen voorkomen, tenzij uitwijkmogelijkheden voor de soorten beschikbaar zijn. Dit betekent dat bij baggeren van vaarwegen een afstand van 3 meter tot de oever (gerekend vanuit de waterlijn) wordt ontzien;
- Wanneer sprake is van overige en streng beschermde soorten, waarvoor bovengenoemde maatregelen onvoldoende garantie bieden voor de gunstige staat van instandhouding, wordt op de kant gedeponeerd slib direct gecontroleerd op aanwezigheid van overige en streng beschermde vissen, amfibieën en libellenlarven. Indien dergelijke organismen aanwezig zijn, worden deze teruggezet in het water. Dat geldt ook voor planten of dieren die in symbiose leven met overige of streng beschermde soorten, zoals grote zoetwatermosselen in het leefgebied van de bittervoorn;
- Indien slib wordt afgevoerd, moeten voorafgaand aan het baggeren, onder begeleiding van een ter zake deskundige, overige en streng beschermde soorten worden weggevangen en uitgezet in vergelijkbaar leefgebied in de directe omgeving waar geen werkzaamheden plaats gaan vinden.

2.6 Onderhoud wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)wegmeubilair

Al het niet groene onderhoud valt onder onderhoud van wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)wegmeubilair. Dit omvat onder andere het verwijderen van zwerfvuil, gladheidsbestrijding, het zichtbaar en schoon houden van verkeersborden en ook het aanbrengen van een nieuwe asfaltlaag met bijbehorende bermafwerking.

Gladheidsbestrijding mag altijd worden uitgevoerd. Dit uit oogpunt van de verkeersveiligheid.

Beheertypen

Wegen en verhardingen

Bouw- en kunstwerken: gebouwen, kunstwerken, artistieke kunstwerken, viaducten, duikers, oeverconstructies (inclusief oeverbeschoeiing), rotondes, riool

(Vaar)wegmeubilair: bebording, reflectorpaaltjes, hectometerpaaltjes, bermplanken, verlichting, geleiderails, geluidswerende voorzieningen, rasters

Risico's

Beschermde soort(groep)	Risicovolle locaties	Kans aantreffen op werklocatie
Vogels (vb. huismus, gierzwaluw, huiszwaluw, scholekster, steenuil, grote gele kwikstaart)	<ul style="list-style-type: none"> • nesten in dakranden, onder gootbetimmeringen, openingen in gevels, onder dakpannen/dakbeschoeiing; • nesten in nestkasten • nesten op grinddaken, groene daken • nesten in brughoofden • nesten in natuurvriendelijke oeverconstructies (voor grondbroedende watervogels) 	gemiddeld
Planten (vb. tongvaren)	<ul style="list-style-type: none"> • oudere vervallen muren in vochtige omstandigheden 	gemiddeld
Vleermuizen (vb. gewone dwergvleermuis, gewone grootoorvleermuis, laatvlieger)	<ul style="list-style-type: none"> • gebouwen met invliegopeningen (vanaf 1 -2 cm groot); • verblijfplaatsen in spouwmuur, onder dakrand/dakbeschoeiing, op zolders, achter gevelbetimmeringen, nestkasten • in bunkers • in brughoofden 	gemiddeld

Planning

Werkzaamheden aan (vaar)wegmeubilair, waaronder verkeersborden en verlichting, kunnen meestal jaarrond worden uitgevoerd. De kans op aanwezigheid van overige en streng beschermde soorten is hier minimaal maar niet geheel uit te sluiten. Daarom dient voorafgaand aan de werkzaamheden, net zoals bij alle andere typen activiteiten, wel een inspectie plaats te vinden op de aanwezigheid van beschermde soorten.

Bij onderhoud aan bouw- en kunstwerken moet rekening worden gehouden met de mogelijke aanwezigheid van overig of streng beschermde gebouwbewonende soorten, zoals vleermuizen, muurplanten en broedvogels (huismus, uilen, zwaluwen, grote gele kwikstaart). Het moment van uitvoering wordt afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar hoofdstuk 1.

Maand ►	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
▼ Soortgroep												
Vogels												
Vaatplanten												
Vleermuizen	a	a	a	a	a	a	b	b	c	c	c	c
	a	a	a	a	a	a	a	a	c/d	c/d	d	d
	a	a	a	a	a	a	a	a	d	d	d	d
	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a

Legenda

	voorkeursperiode	a)	Winterslaap (winterverblijfplaats)
	meest kwetsbare periode	b)	Migratie (tussenverblijfplaats)
	minder kwetsbare periode	c)	Kraamtijd (kraamverblijfplaats/zomerverblijfplaats)
		d)	Paartijd/ migratie (paarverblijfplaats)

Voor het bepalen van de planning wordt (naast de inachtneming van de kwetsbare perioden in de risicokalender) gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Planning ten aanzien van specifieke soorten

- Indien (mogelijk) vleermuizen gebruik maken van een gebouw en deze (mogelijk) schade ondervinden van de activiteiten, dient onderzocht te worden om welk type verblijfplaats het gaat en in welke periode vleermuizen gebruik maken van het gebouw. Hier moet de planning op aan worden gepast;
- Indien jaarrond beschermde nesten of in gebruik zijnde niet jaarrond beschermde nesten aanwezig zijn, moet gewerkt worden buiten de periode dat deze in gebruik zijn. Indicatief kan hierbij het broedseizoen worden aangehouden dat loopt van 15 maart t/m 15 juli. Wel dient men alert te zijn op soorten die buiten het indicatieve broedseizoen kunnen broeden.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Bij onderhoud aan wegverhardingen (inclusief rotondes) en andere verharde oppervlakken worden de in de omgeving aanwezige broedende vogels en andere beschermde planten- en diersoorten niet verstoord. Dit kan door voldoende afstand te bewaren tot de beschermde soorten of door het materieel en materiaal aan te passen in afstemming op de te beschermen soorten;
- In de directe omgeving van leefgebieden van overige en streng beschermde plantensoorten wordt geen chemische onkruidbestrijding toegepast. Hiervan wordt alléén afgeweken als alternatieven (mechanisch, branden) niet mogelijk zijn;
- Groeiplaatsen van beschermde muurplanten (zoals tongvaren) blijven behouden. Als vernietiging van groeiplaatsen onvermijdelijk is, worden onder begeleiding van een ter zake deskundige de muurplanten en muurvegetaties verplaatst (indien nodig met muurstukken van de oude muur).

Voor het bepalen van de planning wordt gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Werken in voorkeursperiode

- Het vellen of rooien van bomen wordt bij voorkeur uitgevoerd buiten het broedseizoen (indicatief voor het broedseizoen is de periode van 15 maart t/m 15 juli).

Werken buiten voorkeursperiode

- Werkzaamheden mogen alléén tijdens het broedseizoen (indicatief 15 maart t/m 15 juli) worden uitgevoerd, mits uit controle is komen vast te staan dat zich in de boom of in de directe omgeving geen broedende vogels, nesten of andere soorten/elementen zoals opgenomen in het waarnemingenformulier, bevinden. Voor vellings- en uitsleepwerkzaamheden in de buurt van een boom waarin een in gebruik zijnd vogelnest is vastgesteld, moet een afstand van minstens 20 meter tot die boom worden aangehouden om de kans op verstoring van het nest of verontrusting van de vogels tot een minimum te beperken.

Aanvullende uitgangspunten: planning ten aanzien van specifieke soorten

Tenzij onderzoek heeft aangetoond dat de betreffende soort niet in het plangebied en/of directe omgeving voorkomt, wordt de periode voor uitvoering van de werkzaamheden aangepast bij:

- Oudere bomen (ouder dan 50 jaar) of dikke bomen (met een diameter van meer dan 30 cm op een hoogte van 1.30 m) met holten, spleten of rottingsgaten. Deze worden niet in de periode van 1 november t/m 31 juli geveld in verband met het broedseizoen (indicatief 15 maart t/m 15 juli), de voortplantingstijd van de boommarter (indicatief 1 april t/m 31 juli) en de winterslaap van overwinterende vleermuizen (indicatief 1 november t/m 15 maart);
- Werkzaamheden in een straal van 20 meter van een bewoonde dassenburcht. Werkzaamheden mogen hier alléén plaatsvinden in de periode van 1 oktober tot 1 januari en alléén als daarbij geen gebruik wordt gemaakt van rijdend materieel.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Bomen met 'bewoonde' horsten, holten of nesten en bomen met vaste verblijfplaatsen van vleermuizen mogen niet worden geveld;
- Vellingswerkzaamheden in de buurt van een boom waarin zich een bewoonde roefvogelhorst of spechtenholte bevindt of waarvan bekend is dat die dient als vaste rust- en verblijfplaats van vleermuizen of boommarters mogen alléén worden uitgevoerd mits 50 meter afstand tot de boom wordt aangehouden. Werkzaamheden moeten plaatsvinden onder begeleiding van een ter zake deskundige;
- De velrichting wordt altijd van nabijgelegen vaste rust- en verblijfplaatsen afgewend;
- Vellingswerkzaamheden en uitsleepwerkzaamheden binnen één vak worden uitgevoerd in een doorlooptijd die zo kort is als redelijkerwijs mogelijk;
- Wanneer een lijnvormig element dat dienst doet als migratieroute voor vleermuizen wordt geveld, moet de lijnvormige structuur hersteld worden. In veel gevallen zal het noodzakelijk zijn om voorafgaand aan het vellen een nieuw lijnelement aan te leggen, welke als alternatieve vliegroute kan fungeren. Wanneer dit niet mogelijk is en de functionaliteit van het leefgebied van de soort niet kan worden gewaarborgd moet een ontheffing worden aangevraagd;
- Bij het verwijderen van bomen wordt bij calamiteiten de werkwijze gevolgd zoals beschreven in paragraaf 3.6 van de gedragscode.

Bij het aantasten van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats of leefgebied van een overig of streng beschermde soort moet altijd een ter zake deskundige worden betrokken. Wanneer het gaat om een streng beschermde soort (tabel 3 in bijlage 1) wordt voorafgaand aan de werkzaamheden eerst een ontheffing aangevraagd.

3.2 Graafwerkzaamheden

De graafwerkzaamheden omvatten tevens de werkzaamheden ten aanzien van kabels en leidingen. Het graven van wateren is apart ondergebracht in paragraaf 3.3.

Beheertype

Wegbermen: schraalgrasland, ruigte, recreatiegras, zoomvegetatie, dijken, onderhoudspaden, (uit)zichthoeken, bebakingsstroken, ecologische berm, heischrale vegetaties

Risico's

Bij het uitvoeren van graafwerkzaamheden in wegbermen kunnen dezelfde beschermde soorten worden aangetroffen als bij het maaien en klepelen van bermen. Daarom wordt voor de risicovolle locaties verwezen naar de tabel onder paragraaf 2.2.

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van deze werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar hoofdstuk 1.

Maand ▶	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
▼ Soortgroep												
Vogels	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Amfibieën	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Reptielen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Zoogdieren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Vaatplanten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Dagvlinders	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Legenda

- voorkeursperiode
- meest kwetsbare periode
- minder kwetsbare periode

Voor het bepalen van de planning wordt gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Werken in voorkeursperiode

- Graafwerkzaamheden vinden bij voorkeur plaats buiten het broedseizoen (indicatief 15 maart t/m 15 juli) van vogels.

Werken buiten voorkeursperiode

- Graafwerkzaamheden mogen plaatsvinden binnen het broedseizoen van vogels (15 maart tot 15 juli), mits door onderzoek is vastgesteld dat zich op het terrein geen broedende vogels (meer) bevinden of geborgd wordt dat geen negatief effect optreedt ten aanzien van broedvogels.

Aanvullende uitgangspunten: planning ten aanzien van specifieke soorten

- Op plaatsen waar zich overige en streng beschermde amfibieën, reptielen en zoogdieren bevinden, geschiedt het verwijderen van vegetatie buiten de overwinteringsperiode, de voortplantingsperiode en de trekperiodes van deze soorten door te werken buiten de kwetsbare perioden zoals opgenomen in de risicokalender van dit werkprotocol. Op plaatsen waar de zandhagedis wordt verwacht, vinden geen werkzaamheden plaats tijdens de voortplantingsperiode van de soort (maart t/m juni). Van tevoren wegvangen en ongeschikt maken van het terrein door middel van maaien kan het doden en verwonden van deze soorten voorkomen.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Voorafgaand aan graafwerkzaamheden worden overige en streng beschermde planten en waardplanten van overige en streng beschermde soorten, onder begeleiding van een ter zake deskundige, uitgestoken en op een geschikte locatie zo dicht mogelijk bij het huidige leefgebied teruggeplaatst;
- Indien graafwerkzaamheden op grotere schaal plaatsvinden, moet rekening gehouden worden met het ongeschikt raken van foerageergebieden van beschermde soorten, zoals de das of de steenuil. Dit kan de functionaliteit van vaste rust- en verblijfplaatsen van overig en streng beschermde soorten beïnvloeden. Er moeten dan dusdanige mitigerende maatregelen worden getroffen opdat wezenlijke invloed op de gunstige staat van instandhouding van de soort voorkomen wordt. Deze maatregelen worden bepaald door een ter zake deskundige;
- Als het gaat om het graven van sleuven ten behoeve van leidingwerk, moet voorkomen worden dat dieren tijdens migratie in de sleuf kunnen vallen en er niet meer uit kunnen komen. Dit is bijvoorbeeld mogelijk door het plaatsen van rasters;
- Bespaar nesten van beschermde mieren door een beschermingszone (van minimaal 2 meter) in te stellen met behulp van piketten of afzetlint.

Wanneer na het graven nog andere werkzaamheden moeten plaatsvinden op de vergraven locatie, dan worden maatregelen genomen om te voorkómen dat hervestiging van overige en streng beschermde soorten op het terrein kan optreden. Dit gebeurt als volgt:

- Het vrijhouden van het terrein van beplantingen, bijvoorbeeld door het terrein kaal te houden of dagelijks te gebruiken. Dit voorkomt voor een belangrijk deel de kolonisatie van het terrein door overige en streng beschermde soorten;
- Plaatsen waar de kans bestaat dat overige en streng beschermde amfibieën (bijvoorbeeld rugstreeppad) het bouwrijpe terrein (opnieuw) kunnen koloniseren, worden uitgerasterd (met amfibieënraster). Andere methoden om te zorgen dat beschermde soorten zich niet (opnieuw) vestigen zijn het terrein tijdelijk kaal en vlak houden, het voorkomen van stagnatie van water of dagelijks te verstoren. Verstoren mag alleen worden toegepast ter voorkoming van de vestiging van soorten, maar niet ter bestrijding van al aanwezige soorten;
- Bij de tijdelijke opslag van grond moet worden voorkomen dat soorten als oeverzwaluw gaan nestelen in de taluds. Dit kan door middel van het toepassen van flauwe taluds (> 1:3).

Bij het aantasten van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats of leefgebied van een overig of streng beschermde soort moet altijd een ter zake deskundige worden betrokken. Wanneer het gaat om een streng beschermde soort (tabel 3 in bijlage 1) wordt voorafgaand aan de werkzaamheden eerst een ontheffing aangevraagd.

3.3 Afdammen, dempen en graven aan wateren

Hieronder vallen alle graafwerkzaamheden aan watergangen, waterpartijen en vaarwegen. Bij graafwerkzaamheden aan vaarwegen en watergangen is dit inclusief het afdammen, leegpompen en dempen.

Beheertypen

Watergangen inclusief oevers: greppel/droge sloot, zaksloot, sloot, plas- drasberm, rietland, moeras, natuurvriendelijke oevers

Waterpartijen inclusief oevers: poelen, meren

Vaarweg inclusief oevers: kanalen

Risico's

Bij het uitvoeren van deze werkzaamheden kunnen dezelfde beschermde soorten worden aangetroffen als bij het schonen van vaarwegen, watergangen en –partijen. Daarom wordt voor de risicovolle locaties verwezen naar de tabel onder paragraaf 2.4.

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van deze werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar hoofdstuk 1.

Maand ▶	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
▼ Soortgroep												
Vogels												
Amfibieën												
Reptielen												
Zoogdieren												
Vaatplanten												
Vissen												
Libellen												
Slakken												

Legenda

- voorkeursperiode
- meest kwetsbare periode
- minder kwetsbare periode

Voor het bepalen van de planning wordt gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Werken in voorkeursperiode

- Werkzaamheden als het afdammen, leegpompen en dempen of graven van watergangen op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, worden bij voorkeur uitgevoerd in september of oktober. Dat wil zeggen na de voortplantingsperiode van vissen, zoogdieren, amfibieën en reptielen en vóór de winterslaap van amfibieën en reptielen. Dit is ook buiten de periode dat nog visbroed en amfibielarven aanwezig kunnen zijn (van half juli tot en met augustus), welke kwetsbaar zijn in dit vroege levensstadium.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Bij het dempen van een watergang wordt het water één richting uitgedreven naar een naastliggende sloot, opdat aanwezige vissen, amfibieën en libellenlarven kunnen ontsnappen;
- Wanneer zich overige en streng beschermde soorten bevinden in watergangen/waterpartijen/vaarwegen, worden voor aanvang van de werkzaamheden ten behoeve van het dempen van deze beheertypen eerst nieuwe watergangen/waterpartijen/vaarwegen gegraven. De nieuwe watergangen moeten (kunnen) functioneren als leefgebied voor de beschermde soorten voordat de watergangen gedempt worden. Dit kan worden versneld door (een deel van) de aanwezige waterbodem en vegetatie van de te dempen watergang te verplaatsen naar de nieuw aangelegde watergang. Indien de functionaliteit van het leefgebied niet kan worden gewaarborgd moet ontheffing worden aangevraagd;
- Bij het dempen of afdammen van watergangen met beschermde vissen zoals modderkruipers en bittervoorn, worden de vissen weggevangen door de watergang op te delen in compartimenten (van 100 à 200 meter), de waterdiepte te verlagen tot 30 à 40 cm en vervolgens de aanwezige beschermde vissen af te vangen. In het geval de bittervoorn aanwezig is worden ook zoetwatermosselen afgevangen. De afgevangen exemplaren worden zo snel mogelijk onder begeleiding van een ter zake deskundige verplaatst naar een nieuw geschikt leefgebied;
- Bij het leegpompen van een watergang of waterpartij met beschermde amfibieën en libellen worden amfibieën en libellenlarven tijdig weggevangen en in de directe omgeving in een geschikt biotoop uitgezet.
- Bij werkzaamheden op risicovolle locaties (zie de natuurwaardenkaart en het kopje risico's van dit werkprotocol) in de directe omgeving van het verspreidingsgebied van de **platte schijfhoren**, moet onderzoek worden uitgevoerd door een ter zake deskundige naar het voorkomen van de soort. Deze bepaalt ook welke maatregelen moeten worden getroffen. De platte schijfhoren is slechts enkele millimeters groot en is daarom moeilijk te inventariseren.

Voorafgaand aan het dempen of vergraven van de watergang wordt deze zoveel mogelijk vrij gemaakt van overige en streng beschermde dieren en planten:

- Wanneer overige en streng beschermde planten lokaal in hun voorkomen bedreigd worden door de ingreep (voor zover deze ingreep onvermijdelijk is), worden deze onder begeleiding van een ter zake deskundige ruim uitgestoken en op een geschikte locatie zo dicht mogelijk bij het huidige leefgebied geplant;
- Wanneer overige en streng beschermde dieren door de ingreep bedreigd worden, worden deze voorafgaande aan het dempen van de sloot of het vergraven van oevers van watergangen onder begeleiding van een ter zake deskundige weggevangen en teruggeplaatst in geschikte biotopen in de directe omgeving.

Bij het aantasten van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats of leefgebied van een overig of streng beschermde soort moet altijd een ter zake deskundige worden betrokken. Wanneer het gaat om een streng beschermde soort (tabel 3 in bijlage 1) wordt voorafgaand aan de werkzaamheden eerst een ontheffing aangevraagd.

3.4 Sloop en renovatie van bouw- en kunstwerken

Hieronder vallen alle sloop- en renovatiewerkzaamheden aan bouw- en kunstwerken. Werkzaamheden aan (vaar)wegmeubilair, waaronder verkeersborden en verlichting behoren hier niet toe. De kans op aanwezigheid van overige en streng beschermde soorten is daarbij namelijk minimaal. Bouw- en kunstwerken kunnen van belang zijn voor de volgende soortengroepen: (muur)planten, (broed)vogels (zoals huismus, uilen, zwaluwen en grote gele kwikstaart) en zoogdieren (vleermuizen en steenmarter). Vooral oude gebouwen vormen een geschikt leefgebied voor deze soorten.

Beheertype

Bouw- en kunstwerken: gebouwen, remmingswerken, kunstwerken zoals bruggen, artistieke kunstwerken, viaducten, duikers, oeverconstructies, rotondes, riool

Risico's

Bij de uitvoering van deze werkzaamheden kunnen dezelfde beschermde soorten worden aangetroffen als bij het onderhoud wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)wegmeubilair. Daarom wordt voor de risicovolle locaties verwezen naar de tabel onder paragraaf 2.6. Bij werkzaamheden aan gebouwen moet daarnaast gedacht worden aan de mogelijke aanwezigheid van de steenmarter.

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van deze werkzaamheden afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onderstaande risicokalender. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar hoofdstuk 1.

Maand ►	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
▼ Soortgroep												
Vogels	g	g	g	g	g	g	g	g	g	g	g	g
Vaatplanten	g	g	g	g	g	g	g	g	g	g	g	g
Zoogdieren	g	g	g	g	g	g	g	g	g	g	g	g
Vissen	g	g	g	g	g	g	g	g	g	g	g	g
Vleermuizen	a	a	a	a	a	b	b	c	c	c	c	c

Legenda

	voorkeursperiode	a) Winterslaap (winterverblijfplaats)
	meest kwetsbare periode	b) Migratie (tussenverblijfplaats)
	minder kwetsbare periode	c) Kraamtijd (kraamverblijfplaats/zomerverblijfplaats)
		d) Paartijd/migratie (paarverblijfplaats)

Voor het bepalen van de planning wordt (naast de inachtneming van de kwetsbare perioden in de risicokalender) gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

Planning ten aanzien van specifieke soorten

- Bij werkzaamheden in het water (zoals aan remmingswerken) wordt, indien beschermde vissen voorkomen of op voorhand niet uit te sluiten zijn, buiten de voortplantingsperiode en winterrust van vissen gewerkt (dat wil zeggen van eind augustus t/m begin november);
- Op locaties waar de steenmarter aanwezig is, worden geen werkzaamheden uitgevoerd ten tijde van het voortplantingsseizoen van de steenmarter. Dit loopt indicatief van 31 maart tot en met 30 juni;

- Indien (mogelijk) vleermuizen gebruik maken van een gebouw, dient onderzocht te worden om welk type verblijfplaats het gaat en in welke periode vleermuizen gebruik maken van het gebouw. Hier moet de planning op aan worden gepast. Werkzaamheden moeten plaatsvinden buiten de periode waarin vleermuizen gebruik maken van het gebouw als paar-, zomer- of winterverblijfplaats (zie risicokalender);
- Als jaarrond beschermde nesten of in gebruik zijnde niet jaarrond beschermde nesten aanwezig zijn, moet gewerkt worden buiten de periode dat deze in gebruik zijn. Indicatief kan hierbij het broedseizoen worden aangehouden dat loopt van 15 maart t/m 15 juli. Wel dient men alert te zijn op soorten die buiten het indicatieve broedseizoen kunnen broeden;

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

In aanvulling op bovenstaande fasering in de tijd, worden de volgende maatregelen toegepast:

- Bouw- en kunstwerken worden vóór de ingreep onderzocht op het voorkomen van onder meer vogels (bijvoorbeeld uilen, huismussen, (gier)zwaluwen en grote gele kwikstaart), steenmarters en vleermuizen. Indien vleermuizen (mogelijk) gebruik maken van het gebouw, is jaarrond onderzoek nodig;
- Groeiplaatsen van beschermde muurplanten (zoals tongvaren) worden in stand gehouden. Veel muurplanten behoren tot de overige beschermde soorten;
- Wanneer vernietiging van groeiplaatsen onvermijdelijk is, worden onder begeleiding van een ter zake deskundige beschermde muurplanten en muurvegetaties in bouw- en kunstwerken buiten de bloeitijd uitgestoken en elders in geschikt biotoop teruggeplaatst (eventueel samen met muurstukken, de aanwezigheid van de vegetatie kan namelijk samenhangen met de soort stenen/cement);
- Als verlichting wordt toegepast in de nabijheid van in gebruik zijnde invliegopeningen of migratieroutes van vleermuizen wordt tussen zonsondergang en zonsopkomst de verlichting dusdanig aangepast dat vleermuizen hier geen hinder van ondervinden. Dit kan door het toepassen van amberkleurige vleermuisvriendelijke verlichting, lagere lichtmasten en door de lampen/armaturen aan de bovenkant af te schermen zodat de verlichting alleen omlaag schijnt;
- Bij substantiële aantasting van groeiplaatsen en verblijfplaatsen van overige en streng beschermde soorten worden maatregelen genomen om bij herontwikkeling van de locatie nieuw leefgebied voor de desbetreffende planten en dieren te creëren. Te denken valt aan het gebruik van speciale mortel voor muurplanten, nestgelegenheden voor zwaluwen en voorzieningen voor vleermuizen.

Bij het aantasten van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats of leefgebied van een overig of streng beschermde soort moet altijd een ter zake deskundige worden betrokken. Wanneer het gaat om een streng beschermde soort (tabel 3 in bijlage 1) wordt voorafgaand aan de werkzaamheden eerst een ontheffing aangevraagd.

3.5 Bouwwerkzaamheden en aanleggen wegen en verhardingen

Hiertoe behoren alle bouwwerkzaamheden aan bouw- en kunstwerken en het aanleggen of reconstrueren van wegen en verhardingen. Werkzaamheden aan (vaar)wegmeubilair, waaronder verkeersborden en verlichting behoren niet tot de bouwwerkzaamheden. Bij bouwwerkzaamheden worden op of nabij de bouwplaats broedende vogels, kramende (overige en streng beschermde) zoogdieren en parende en ei-afzettende (overige en streng beschermde) amfibieën en vissen in de te hanteren werkwijze ontzien.

Beheertype

Bouw- en kunstwerken: gebouwen, remmingswerken, kunstwerken zoals bruggen, artistieke kunstwerken, viaducten, duikers, oeverconstructies, rotondes, riool

Risico's

Welke risico's er bij het bouwrijp maken van een terrein gelden ten aanzien van beschermde soorten, hangt af van de inrichting van het terrein (de aanwezige beheertypen). Risicovolle locaties zijn op te zoeken in de hiervoor beschreven werkprotocollen met dezelfde beheertypen.

Planning

Op plaatsen waar overige en streng beschermde soorten aanwezig zijn, wordt het moment van uitvoering van het bouwrijp maken of het verharden van het terrein (zoals het verwijderen van bomen en beplantingen en graafwerkzaamheden) afgestemd op de kwetsbare perioden van deze soorten. Kwetsbare perioden zijn op te zoeken in de hiervoor beschreven werkprotocollen met dezelfde beheertypen. Voor een juiste interpretatie van deze risicokalender wordt verwezen naar hoofdstuk 1.

Er wordt gehandeld naar de volgende uitgangspunten:

- Bouwwerkzaamheden vinden bij voorkeur plaats in de daglichtperiode, opdat verstoring van de omgeving door verlichting wordt voorkomen. Bij nachtelijke verlichting van de bouwplaats wordt uitstraling naar de omgeving voorkomen. Als verlichting wordt toegepast in de nabijheid van in gebruik zijnde invliegopeningen of migratieroutes van vleermuizen wordt tussen zonsondergang en zonsopkomst de verlichting dusdanig aangepast dat vleermuizen hier geen hinder van ondervinden. Dit kan door het toepassen van amberkleurige vleermuisvriendelijke verlichting, lagere lichtmasten en door de lampen/armaturen aan de bovenkant af te schermen zodat de verlichting alleen omlaag schijnt;
- Werkzaamheden ten behoeve van het bouwrijp maken of het verharden van het terrein, zoals het verwijderen van aanwezige bomen en beplantingen en graafwerkzaamheden, vallen onder de betreffende werkprotocollen in deze gedragscode;
- Voor werkzaamheden in het water (bijvoorbeeld het plaatsen van remmingswerken) wordt de risicokalender van paragraaf 3.3 'afdammen, dempen en graven aan wateren' gevolgd.

Andere mitigerende maatregelen (niet gerelateerd aan planning)

Wanneer op locatie geen beschermde soorten aanwezig zijn en men voornemens is te werken in een kwetsbare periode kunnen voorzorgsmaatregelen worden genomen om te voorkomen dat beschermde soorten zich vestigen in het plangebied. Hierbij moet worden gedacht aan de volgende maatregelen:

- In perioden dat niet of nauwelijks gewerkt wordt toch activiteiten in het plangebied uitvoeren waardoor vestiging van beschermde soorten wordt voorkomen omdat er niet voldoende rust is. Verstoring mag alleen worden toegepast ter voorkoming van vestiging van soorten, maar niet ter bestrijding van aanwezige soorten;
- Houd voor en tijdens het broedseizoen kruidachtige vegetaties die grote oppervlakten beslaan en oever- en rietvegetaties kort door deze regelmatig te maaien. Dit voorkomt dat (grondbroedende) vogels zich op de projectlocatie zullen nestelen. Vestiging van broedvogels kan ook worden voorkomen door het plaatsen van wapperende linten op geschikte broedlocaties;

- Voorkom de aanwezigheid van steile taluds bij aanleg van gronddepots zodat oeverwaluwen zich niet vestigen. Dit kan door het toepassen van flauwe taluds ($> 1:3$);
- Plaatsen waar de kans bestaat dat overige en streng beschermde amfibieën (bijvoorbeeld rugstreeppad) het bouwrijpe terrein (opnieuw) kunnen koloniseren, worden uitgerasterd (met amfibieënraster). Andere methoden om te zorgen dat beschermde soorten zich niet (opnieuw) vestigen zijn het terrein tijdelijk kaal en vlak houden, het voorkomen van stagnatie van water of dagelijks te verstoren. Verstoren mag alleen worden toegepast ter voorkoming van de vestiging van soorten, maar niet ter bestrijding van al aanwezige soorten;
- Sluit watergangen tijdig af van het watersysteem waardoor beschermde soorten watergebonden dieren zoals vissen en amfibieën zich niet makkelijk kunnen vestigen in het plangebied.

Bij het aantasten van de functionaliteit van een vaste rust- en verblijfplaats of leefgebied van een overig of streng beschermde soort moet altijd een ter zake deskundige worden betrokken. Wanneer het gaat om een streng beschermde soort (tabel 3 in bijlage 1) wordt voorafgaand aan de werkzaamheden eerst een ontheffing aangevraagd.